

GRAD NA DVE REKE, s naglo usečenom dolinom koja se retko viđa u beskrajnoj ravnici jugozapadnog Ontarija.

Mostovi. Voda u sumrak. Igra duhova na kosom pročelju brane.

Visoki prozori sa zlatnim odsjajem naziru se među javorovima. Ulice se pojave, pa nestanu. Putniku namerniku može se oprostiti utisak da život ovde nije loš.

Viktorijanske fasade prodavnica u strogom centru grada. Leđa ovih zgrada spuštaju se sve do reke Šejd. S mosta u ulici Bridž, u konturama drvenih balkona koji se na temeljima od sečenog kamena bez reda nadnose nad vodom i kao da plove uz Šejd, koja ih zapljuskuje hitajući po plitkim brzacima, možete naslutiti atmosferu Starog sveta. Krici galebova.

Južnije, ispod strmog bedema brda Lukaut, razaznaje se mesto gde se reka Atavan uliva u Šejd. Evo baš sada, poigravajući se od brežuljaka na zapadu, svetlost u snopovima obasjava okolinu račve. Ali požar bleđi, na vaše oči prožimajući vazduh melanholijom ranog sumraka.

U suprotnom smeru, sto metara severno od mosta, brana smiruje reku i pretvara je u tamno jezero. Dva visoka kamena stuba uzdižu se iz vode da podupru metalni nosač koji se gubi među drvećem na zapadnoj obali. Sasvim gore, jedva vidljivi među borovima, uski prozori

Banermanovog zdanja gledaju niz dolinu sa izrazom samozadovoljnog, teško zarađenog bogatstva. Iza njega su skrivene kuće srednje i više klase u Nort endu. Tamo kasno sunce još uvek proliva svoju zrelost niz bulevaru sa drvoredima, preko prostranih travnjaka, duboko zalazeći u verande pod senom prugastih perdi i špalirima rascvetalih penjačica.

Ali ovde dole, na ogradi mosta, postoji samo voda i svetlo koje nestaje. Usamljeni pecaroš u čizmama do kukova zabacuje udicu prema brani. Ka istoku, na Fletsu, kućice se zbijaju jedna uz drugu da bi spremno dočekale noć. Nisu baš jadne – više zbijene na gomilu i nekako na brzinu sklepane, kao da njihovi graditelji nisu jednako marili za trajnost poput onih u Nort endu.

Na ivici ovog naselja naći ćete nešto nalik na šumu, gustiš od kiselog drveta i javorova, komadić divljine u srcu grada. Ova divljina, začudo, u većem delu ima cementni pod po kome su rasute krhotine rakijskih i vinskih flaša koje svetlucaju u sve mutnijem svetlu i pocrnele ostatke logorske vatre. Možete otkriti i druge zanimljivosti: zardale, neprepoznatljive delove mašina, čađave cigle. Gotovo se stiče utisak kao da je nekim nezamislivim nasilnim činom čitava zgrada – čitava četvrt prostranih zgrada – porušena i odneta.

Nedaleko odatle, Istorijsko društvo Atavana napravilo je mali park. Uredne leje petunija i nekoliko klupa ostavljaju impresiju ugroženog dostojanstva, pod jednom jedinom uličnom svetiljkom. Asfaltirana staza vodi do metalne ploče postavljene na cementnom postolju.

BANERMANOVE FABRIKE

Na tom mestu su stajale Banermanove fabrike, svojevremeno najveći proizvođač trikotaže u zemlji. Fabrike je sagradio Džon Banerman (1850–1932), rođen u Bostonu, koji je u Atavan došao 1876. i postavio prvu fabriku na reci Atavan. Ovaj veći pogon izgradio je 1892. godine kako bi iskoristio jači vodeni potencijal reke Šejd. Na vrhuncu slave, pedesetih godina, *Banermanova trikotaža* zapošljavala je više od 900 radnika iz grada od ukupno

5.200 stanovnika. Fabrike su izbacivale sokne, čarape, džempere, majice i donji veš, uključujući čuvene dugačke gaće #99, popularne u planinskim i šumarskim kampovima na severu Kanade. Fabrike su uništene u požaru 1966. godine.

Sada se malo šta važno pravi u Atavanu. To je danas spavaonica, mesto za strance u kome se turistički autobusi zaustavljaju na pola sata da bi gospođe sa ofarbanim kosama na brzinu napravile nekoliko snimaka starih zgrada, čuveni kadar s mosta.

Na raskršću ulica Vilarđ i Bridž, mali park i dalje sneva nešto nalik na miran, neprekidni sabat. Na klupama sede starci. Neki od njih su, sigurno, veterani fabrika i velikih radova koji su se u njima obavljali. Ali, videćete da neće rado govoriti o prošlosti. Pitate li ih o požaru ili o istrazi koja je usledila, pogledaće vas, stranca, staračkim dalekovidim pogledom i promrmljati da ne znaju ništa o tome, ne, ne sećaju se. Pomislio bi čovek da im se sviđa ono što nagoveštavaju javorovi koji svake godine sve gušće napreduju prema reci: da Banermanove fabrike nikada nisu ni postojale.

1

NAJMANJE MEĐU RADNIČKIM naseljima Atavana Ajlend smestilo se iza poslovne četvrti u centru grada, odvojeno fabričkim kanalom koji se više ne koristi, a kojim se voda prečicom vraća u Atavan iza lakta okuke. Na skoro nepomičnu vodu senku bacaju crne vrbe, a duž kanala, pored plotova obraslih puzavicom i oronulih šupa, vodi uska staza. Na Ajlendu se dvadesetak kuća stislo duž dveju ulica koje se ukrštaju, Voter i Vest. Tokom nekoliko generacija, stanovnici Ajlenda – uglavnom fabrički radnici i njihove porodice – držali su se sasvim odvojeno od ostalih stanovnika grada: takav odnos je posebno bio izražen među decom, koja su vodila beskrajne ratove u gađanju kiselim jabukama i u hokeju protiv neprijatelja iz Fletsa ili iz Saut vinga ili iz Nort enda.

Kuća Vokerovih nalazila se na slepom kraju ulice Vest, tamo gde ova ulica udara u zemljani nasip. Skoro sto godina stara, kuća je imala malterisane zidove, prozore sa žaluzinama i ulazna vrata od orahovine. Nestabilno tlo – koje je još uvek u nekom smislu pripadalo reci, budući još uvek podložno poplavama kada se voda prelije preko nasipa – vremenom je iskrivilo nosače kuće i izvilo podove. Ali, bila je dobro održavana, sa čisto okrećenim zidovima i prozorskim kopcima i vratima ofarbanim u tamnozeleno.

Jedne subote u leto 1965, Džo i Alf Voker popeli su se na krov i proveli veći deo jutra skidajući staru šindru. U jedanaest sati već su naveliko zakucavali novu. Džo, koji je tog jula napunio osamnaest, radio je na

strmini krova iznad zadnjeg dvorišta. Sedeo je na dupetu, bez košulje, i između raširenih nogu zakucavao klinove ispred sebe, natmuren, svestan ogromne površine vrelog terpapira koji se iza njegovih leđa prostirao sve do vrha krova. S druge strane krova čulo se neprekidno udaranje očevoг čekića. Bilo bi suludo takmičiti se s njim.

Pomerio se, položio sledeći crep i pogledom odlutao preko dvorišta sa stolom i stablom jabuke, sa uskim travnjakom i lejama povrća, preko nasipa na kome je veselo cvetalo cveće koje je majka posadila, na Atu koja je tekla u senci brda Lukaut. Ispod suprotne obale – mračne krečnjačke pećine sa tamnom namreškanom vodom – reka je izgledala sveže i primamljivo: drugi svet. Sa osećanjem nepravde koje je povremeno prerastalo u napad besa, a zatim ga obavijalo plaštom velike tromosti, radio je protiv svoje volje, kao omađijan. Zašto to rade baš danas? Danas su on i Smajli planirali da idu u lov sa Smajlijevom novom puškom kalibra 22 – što je, sigurno, pomenuo ocu prošle srede. Njegov drug je otišao sam. Maločas se čuo eho pucnja dole u dolini.

Gurnuo je ruku u torbu pored sebe i nabo se na ekser. Nedeljama je šindra ležala pored kuće, upakovana u papir i prekrivena flekavom ciradom. Majka je bar deset puta rekla: „Alfe, muka mi je od one gomile tamo. Kao da živimo u planinama Ozarka.” Njena slika Ozarka poticala je s televizije, ali je frazu koristila da izrazi osećanje sramote što ostavlja nepriličan utisak na okolinu. Izgovoreno njenim engleskim akcentom, to mu je uvek zvučalo smešno. Majka je bila ratna nevesta. Kad je kao mali čuo te reči, zamišljao ju je kako maršira u bitku u suknji i sa šlemom. Ta slika je izazivala oprez, kao da majka ima neke tajne, neodoljive moći. Međutim, u njenom gundanju u vezi s krovom nije bilo ničeg osim umorne nemoći: mehaničko ponavljanje starog ratnog pokliča koji više nikoga ne plaši: predstava za turiste. Ona je rasla u finijoj kući nego što je ova: mnogo puta mu je pričala o knjigama, velikom klaviru, letovanju u Normandiji. „Uniforma tvog oca me je sasvim prevarila”, bila je još jedna od njenih priča. „Koliko sam ja znala, on je mogao biti sin milionera.” To je postalo porodična šala koja se pričala u određeni čas na zabavama: njeno nazadovanje u

životu bilo je greška nastala zato što nije mogla da proceni status njegovoga oca, po akcentu ili odelu. Tek kad je stigla u Atavan u proleće 1946, shvatila je šta je uradila. Ali, nije digla ruke: postavljanje šindre je jedan od njenih bezbrojnih pokušaja da podigne njihov nivo – jer njihova kuća, po njenim standardima, nije dovoljno velika, i uprkos stalnim poboljšanjima, još uvek je previše oronula, da i ne pominjemo to što se nalazi u pogrešnom delu grada. Džo je ponovo pogledao reku. Takvo razmišljanje je izazivalo nemir, vodilo ga u senke, u tugu. Bolje da prilagne na posao kao otac i da se pravi da to na njega ne utiče.

A ni otac nije bio imun. Činilo se da ženini prigovori na njemu ne ostavljaju traga, baš kao sneg na vodi, ali mogli su dostići kritičnu masu. Ovog jutra je rano probudio Džoa i najavio mu da će danas pokrivati krov šindrom. Ali zašto baš danas, pitao se Džo, najtoplijeg dana ovoga leta? Za vreme doručka, dok mu je komad prženog jajeta podrhtavao na viljušci, usudio se da odluku dovede u pitanje – možda treba da sačekaju neki hladniji dan, rekao je, sve vreme misleći na Smajlijevu pušku, na krug srebrnog svetla na kraju teleskopa, pa čak i na samu reč „teleskop”, tako prijatnu i konačnu, kao metak koji se zadržava u blato. „Padaće kiša”, rekao je otac, a kad je Džo rekao: „I ranije je padala”, misleći *i tada ti nije smetalo*, otac je rekao tiho, gledajući ga onim ledenoplavim očima boje jezera Iri u proleće: „Bez rasprave.”

Džo je mislio da u ocu ima nečeg fanatičnog što dolazi sa mesta tišine i brige koje njemu nije čitljivo: nešto ekstremno i tiransko i nasilno što, hvala bogu, nije uvek prisutno, ali može iskočiti i ubosti te kao oštrica kojom nepažljivo rukuješ. Ta nepredvidljivost ga je najviše mučila. Šta *njemu* daje pravo da odlučuje? Zašto bi on morao da poslušna? Zašto jednostavno ne baci čekić i ode s krova? Kad bi to uradio, verovatno bi morao da ode i iz kuće. Rad je za njega, po nekom starom stanovištu koje je odavno usvojio, nešto što se čini za svakoga, bez kukanja. Radio je od kad zna za sebe, ribao je pod, prao auto, kopao baštu, punio konzerve u firmi *A&P*. Ovog leta je radio u Banermanu. Računao je s tim da mora da radi, ali ovog jutra neki ostatak prastarog nezadovoljstva izbio je na površinu: bespogovorna poslušnost je

nepravda, a nepravda je i to što su mu oduzeli dan. Osećao je, iracionalno, kao da mu je cela budućnost oteta.

Udaranje čekića s druge strane je prestalo. Zatim je čuo očeve teške, oprezne korake kako mu se približavaju niz kosinu krova. Paket šindre je tresnuo na ploču krova kao leš.

Zatim šum oćevog disanja dok je pregledao Džoov rad.

„Dobro”, rekao je kratko i Džo je znao da je razočaran. „Pit dolazi posle ručka. Trebalo bi da završimo do tri ili četiri.”

Koraci su krenuli nazad uz krov. U tom času, kad je vetrić dotakao drveće sa one strane reke i otkrio svetlu poledinu lišća, neko je izgovorio očevo ime. Džo se osvrnuo unaokolo, ali nije video nikoga. Činilo se kao da glas dolazi iz plavog neba, ili iz njegove glave; hrapavi, njemu nepoznat bariton izgovorio je „Alf Voker” veselo, upitno.

Okrenuo se prema vrhu krova. Otac je stajao na slemenu, naspram vrelog neba. Proseđa kosa koja mu je skliznula preko ušiju visila je kruto, kao zastavica. Gledao je u prednje dvorište, u nekoga koga Džo nije mogao da vidi.

„Malači Dojl”, zazvonio je glas i na trenutak se Džou učinilo da govori stranim jezikom ili šifrovano. Onda je shvatio da se čovek predstavio.

„Ja sam iz UKV-a”, rekao je glas, pomalo pevajući. „Ujedinjeni...”

„Znam ko su”, rekao je Džoov otac.

„Hteo bih reć-dve. Neće dugo trajati.”

Otac nije odgovorio, nego je nastavio da gleda u dvorište kao da je sve što je rećeno bilo eho.

Džou je očevo ćutanje bilo nepodnošljivo. Nikako nije mogao da se svikne na taj njegov obićaj, njegovu naviku da ništa ne govori tako da se pitaš da li je uopšte čuo šta si rekao, ili (kad uhvatiš miran pogled njegovih svetloplavih očiju) kao da je to što si rekao i suviše glupo ili nevažno i ne zasluđuje odgovor. Otac je vladao ćutanjem. Kad bi progovorio, činilo se da izranja iz tišine kao što riba izranja iz vode, svoje prirodne sredine, da bi se brzo u nju vratila. Iako je slušao oca kako prilićno zabavno prića, smeje se i razgovara kao obićan čovek, takve

prilike su mu izgledale izuzetne. Očevo postojanje bilo je odmaknuto od njegovog i ćutanje je tu razdaljinu pojačavalo, kao da je prostor jednostavno preveliki da bi kroz njega mogao da se prenese glas: samo kreten više kad zna da ga ne mogu čuti.

Otac je zatim skrenuo pogled, tamo preko krovova Ajlenda. Džo je oblizao usne. Prošlo je samo nekoliko sekundi, ali njemu su bile dugačke kao minuti. Očekivao je da se desi nešto još neprijatnije. Već dve nedelje se u fabrici govorkalo da je sindikalac u gradu. Džo je čuo kako radnici govore o njemu za vreme pauze, kako se šale na račun njegovog prisustva, ili navodnog prisustva, stidljivo i indirektno, kao da to ima neke veze sa seksom. Oca, koji je bio glavni majstor u pogonu tkačnice br. 6, nikada nije čuo da to pominje. A zatim, jedne večeri dok je išao kući sa ocem i Artom Džonsonom, Art je počeo da priča o sindikalcu, pa začutao, kao da je osetio neodobravanje. Posle nekoliko sekundi, otac je rekao (i to je bilo sve što je uopšte prozborio): „Tom gadu će bolje biti da se kod mene ne pojavljuje.”

Gad se, izgleda, pojavio. Džo je gledao oca kako se mahinalno hvata za zadnji džep pantalona, uvek ispupčen zbog novčanika. Zatim je prešao preko slemena krova i počeo da silazi i izlazi iz kadra: zamazane fabričke pantalone, teška ramena u prljavoj majici, glava sa opuštenim pramenovima kose, ćelavo teme.

Kad je čuo škripu merdevina, Džo je ustao i brzo se popeo na greben krova. Na ivici krovne strmine video je kako se vrh merdevina drma. Ali na trotoaru pored kuće i na malom prednjem travnjaku isušenom do boje slame nije video nikoga.